

ӨӘЖ 379.851

**ТУРИЗМДЕГІ ШАҒЫН КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ
БАҒЫТТАРЫ**

Сұлтан Ұлнара Кахарманқызы

Ulnarasultan1@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
5В090200- «Туризм» мамандығының 4-курс студенті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – А.Е. Есенбаева

Қазіргі таңда туризм саласы көптеген алпауыт мемлекеттердегі басты пайда көзі болып табылады. Түркия, Біріккен Араб Әмірліктері, Египет, Тайланд сынды мемлекеттерде, туризм – негізгі экономикалық пайда әкелетін кәсіп ретінде танылған. Біздің елімізде туризм саласын дамытудың түрлі жолдары қарастырылып, көмек көрсетіліп, жылдан жылға жақсартылып келеді. Бұл өте қуантарлық жағдай.

Дамыған елдерде шағын кәсіпкерлік экономиканың драйвері ретінде ерекше рөл атқарады, себебі, дамыған елдерде шағын кәсіпкерлік ЖІӨ-нің 50-60% дейінгі үлесін алып отыр. Қандай да болмасын саланы дамыту үшін, ең алдымен сол саладағы шағын кәсіпкерліктің дамуын жақсарту керек. Шағын кәсіпкерлік жаңадан жұмыс орындарын құруда, халықты жұмыспен қамтамасыз етуде, сыртқы сауда байланысын белсендіруде маңызды. Экономиканың өтпелі кезеңдерінде шағын кәсіпкерлік нарықтың тауармен толығына мүмкіндік береді. Шағын кәсіпкерліктің экономикалық міндеттеріне төмендегілерді келтіруге болады [1]:

- экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру;
- жаңа жұмыс орындарын ашу;
- нарықтағы сұранысқа және жалпы өзгерістерге тез бейімделу;
- шектеулі ресурстарды тиімді пайдалану;
- инновациялық жаңалықтарды ашып, оны өндіріске енгізу;
- тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етіп, ЖІӨ-нің өсуіне үлесін қосады.

Туристік бизнестің қарқынды дамуы оның алуан түрлілігін алдын ала анықтайды. Туристік бизнес қызмет салалары, жаңашылдық дәрежесі, меншік иелерінің саны және басқа да белгілері бойынша жіктелуі мүмкін. Меншік иелерінің саны бойынша туристік қызмет жеке және ұжымдық болып жіктеледі. Жаңашылдық дәрежесі бойынша турбизнес классикалық және инновациялық болып бөлінеді.

Классикалық турбизнес - бұл ресурстардың барынша қайтарымына, өндіріс көлемін басқаруға бағытталған дәстүрлі, консервативті кәсіпкерлік, мұнда рентабельділікті арттыру, шығарылатын қызметтердің номенклатурасын жаңарту үшін туристік ұйымның резервтерін анықтау бойынша сыртқы (несие, протекционизм) және ішкі факторлар тартылған. Турбизнестің мұндай түрі инновациялық кәсіпкерлікке қарағанда болжамдылықтың үлкен дәрежесімен ерекшеленеді. Алайда, жоғары бәсекелестіктен бұл жерде елеулі нәтижелерге қол жеткізу оңай емес.

Инновациялық турбизнес - дәстүрлі ресурстардың жаңа мүмкіндіктерін пайдалану арқылы жаңалықтарды жасауға мүмкіндік беретін кәсіпкерлік қызметтің моделі. Кәсіпкер инновациялық қызметпен айналыса отырып, уақыт өте келе алға басуға ұмтылады, бұл ретте ол ғылыми-техникалық прогрестің қарқынын жеделдетуге бағдарланады, оның ықпалымен жаңа өнертабыстар тез ескіреді. Кәсіпкерліктің мұндай түрі айтарлықтай инвестицияларды талап етеді және тәуекелдің едәуір үлесін өзіне алады, алайда осы саладағы істерді жүргізу кезінде жоғары нәтижелерге және өзінің сауда маркасының әлемдік танылуына қол жеткізу мүмкіндігі әлдеқайда көбірек.

Турбизнестің әрбір моделі ерекше белгілерге ие, бірақ бірыңғай мәні, мақсаттары мен міндеттері бар. Бұдан басқа, әрбір модельге бизнес саласымен анықталатын ерекшеліктер тән.

Саласы бойынша және тағайындалуы бойынша турбизнесті мынадай түрлерге бөлуге болады өндірістік, коммерциялық, қаржылық, консультациялық. Бұл белгілер базалық болып табылады, өйткені турбизнестің мәні мен ерекшелігін анықтайды [2].

Жоғарыда аталған аспектілермен қатар туризм саласын қалалық көлік кәсіпорындары, жол және қалалық коммуналдық қызметтер, байланыс ұйымдары, халық тұтынатын тауарларды өндіру жөніндегі кәсіпорындар және т. б. жанама түрде қалыптастырады.

Турбизнестің келтірілген түрлері әлеуметтік-мәдени сервис пен туризмдегі кәсіпкерлік жүйесін қалыптастырады. Осы саладағы кәсіпкерліктің негізгі түрлерінің

қысқаша сипаттамасына тоқтала кетейік.

Туроперейтинг — туристік кәсіпкерліктің негізгі міндетін шешетін бизнестің негізгі түрі - ұйымдарды туристік қызмет көрсету саласына тарту және туристерге кешенді қызмет көрсетуді қамтамасыз ету.

Туроперейтинг бизнестің өндірістік саласына жатады. Бұл салада туристік өнім құрылады, оны кейіннен туроператор өз бетінше немесе бөлшек сауданың кең желісі болып табылатын туристік агенттіктер арқылы іске асырады. Туроперейтинг жүйесіндегі пайда турөнімді сатудан түскен өзіндік құн мен түсім арасындағы айырма негізінде есептеледі.

Туроператорлық қызмет - туристердің ұйымдастырылған демалысқа деген қажеттіліктерін қанағаттандыру негізінде, пайда алу мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік қызмет.

Туроперейтинг үшін бизнестің ұжымдық нысаны тән. Туризмде шағын және орта кәсіпорындар түрінде, сондай-ақ ірі корпорациялар түрінде көптеген туроператорлар жұмыс істейді. Кәсіпкерліктің ең көп таралған нысандары жауапкершілігі шектеулі қоғамдар, жабық үлгідегі акционерлік қоғамдар болып табылады. Мұндай ұйымдық-құқықтық нысандарды таңдау ең алдымен кәсіпкерлік субъектілерінің жауапкершілігі шектеулі және бастапқы капиталдың шамалы көлемімен негізделген.

Турагенттік қызмет - бұл туристердің ұйымдастырылған демалысқа деген қажеттіліктерін қанағаттандыру негізінде, пайда табу мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік қызмет. Кәсіпкерліктің бұл саласы бөлшек сауданың кең желісі болып табылады.

Турагенттік қызмет бизнестің коммерциялық саласына жатады. Осы салада туристік агенттіктер туристік өнімді сатушылар мен сатып алушылар арасында делдал болып табылады. Турагенттік кәсіпкерлік жүйесіндегі пайда турдың сату бағасынан алынатын комиссия түрінде қалыптасады.

Турагенттік кәсіпкерлікке бизнестің жеке және ұжымдық нысандары тән, жауапкершілігі шектеулі қоғамдар және жабық үлгідегі акционерлік қоғамдар турагенттіктердің неғұрлым кең таралған нысандары болып табылады. Туроперейтингтегі сияқты ұйымдастыру-құқықтық нысандарды таңдау ең алдымен кәсіпкерлік субъектілерінің жауапкершілігі шектеулі және бастапқы капиталдың шамалы көлемімен негізделеді.

Қонақ үй қызметі — бұл туристердің орналастыру қызметтеріне қажеттілігін қанағаттандыру негізінде пайда алу мақсатында кәсіпкерлік түрі.

Қонақ үй шаруашылығы — бұл кез келген турдың базасы: орналасу көп жағдайда турпакетке кіреді. Қонақ үй қызметінің сапа деңгейі мен стандарттары, сондай-ақ қандай да бір туристік орталықтағы қонақ үйлердің саны туристерді қабылдау мүмкіндігіне айтарлықтай әсер етеді.

Қонақ үй қызметі бизнестің өндірістік саласына жатады: мұнда туристерге орналастыру қызметтері құрылуда және іске асырылуда. Қонақ үй бизнесі жүйесіндегі пайда орналастыру қызметтерін сатудан түскен өзіндік құн мен түсім арасындағы айырма негізінде есептеледі.

Қонақ үйлер үшін бизнестің ұжымдық нысаны тән, өйткені қонақ үй қызметі еңбек сыйымды болып табылады және үлкен күрделі салымдарды талап етеді. Қонақ үй бизнесінде көптеген шағын және орта кәсіпорындар, сондай-ақ ірі корпорациялар жұмыс істейді. Экономиканың қонақ үй секторындағы кәсіпкерліктің неғұрлым кең тараған түрі ашық үлгідегі акционерлік қоғамдар болып табылады, бұл ең алдымен бастапқы капиталдың көлеміне негізделген.

Қонақ үйлер жайлылық деңгейі бойынша жіктеледі, оларға сертификаттау негізінде бір-бес жұлдызға дейін берілуі мүмкін. Келу туристік сапарлары санының өсуіне қарай қонақ үй қызметтеріне, сонымен қатар сапалы қызметтерге деген сұраныс өсуде. Қонақ үй бизнесі қазіргі уақытта басым болып табылады және кәсіпкерлер оның дамуына ақша салуға дайын.

Туристерге тамақтанумен қызмет көрсету - туристердің тамақтану қызметіне қажеттілігін қанағаттандыру негізінде, пайда алу мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік

қызмет түрі [3].

Туристік қызмет көрсету технологиясындағы негізгі қызметтердің бірі тамақтану болып табылады. Мейрамханалық қызмет көрсетудің сапасы мен стандарттары, сондай-ақ белгілі бір туристік орталықтағы тамақтану кәсіпорындарының саны туристерді қабылдау мүмкіндігіне айтарлықтай әсер етеді.

Мейрамхана қызметі бизнестің өндірістік саласына жатады. Бұл салада туристерге тамақтану қызметтері құрылып, іске асырылуда. Тамақтану жүйесіндегі пайда тамақтану қызметтерін сатудан түскен өзіндік құн мен түсім арасындағы айырма негізінде есептеледі.

Мейрамханалар мен өзге де туристік тамақтану кәсіпорындары үшін жеке және ұжымдық бизнес нысандары тән. Мейрамхана бизнесінде көптеген шағын және орта кәсіпорындар, сондай-ақ ірі корпорациялар жұмыс істейді. Экономиканың осы секторында кәсіпкерліктің ең көп таралған нысандары жауапкершілігі шектеулі қоғамдар және ашық және жабық үлгідегі акционерлік қоғамдар болып табылады. Ұйымдық-құқықтық нысанды таңдау ең алдымен бизнес мақсаттарымен және құрылтайшылардың амбицияларымен негізделген.

Туристік сапарлар санының өсуіне қарай қызметтерге және тамақтану сапасына деген сұраныс өсуде. Туристерге көліктік қызмет көрсету - туристердің тасымалдау қызметтеріне қажеттіліктерін қанағаттандыру негізінде пайда алу мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік қызмет. Көлік - кез келген саяхаттың ажырамас бөлігі. Ол туристердің қозғалуына мүмкіндік береді және жеңілдетеді. Бұдан басқа, көлік экскурсиялық мақсаттар үшін және трансферт үшін қажет.

Көлік – бизнестің өндірістік саласына жатады. Бұл салада туристерге тасымалдау қызметтері құрылуда және іске асырылуда. Көлік жүйесіндегі пайда көлік қызметтерін сатудан түскен өзіндік құн мен түсім арасындағы айырма негізінде есептеледі.

Темір жол, автокөлік және өзге де көлік кәсіпорындары үшін Бизнестің ұжымдық нысаны тән. Туризм саласының көлік секторындағы кәсіпкерліктің ең көп таралған нысандары жауапкершілігі шектеулі қоғамдар, ашық және жабық үлгідегі акционерлік қоғамдар болып табылады. Ұйымдастыру-құқықтық нысанын таңдау ең алдымен бизнес және нарық секторының мақсаттарымен негізделген [4].

Көлік қызметтері нарығындағы жағдайды туризмді дамыту үшін қолайсыз деп сипаттауға болады. Көлік саяхаттары нарығындағы негізгі теріс фактор-Ресейдегі заң шығарушы деңгейде туроператордың көлік компанияларымен өзара қарым-қатынасы жеткілікті деңгейде реттелмеген, ал халықаралық туристік көлік құқығының нормалары ұлттық құқықтық актілерге қайшы келеді, осылайша ресейлік туристердің құқықтарына қысым жасалады.

Сақтандыру қаржы саласына жатады. Бұл салада туристерге сақтандыру қызметтері құрылуда және іске асырылуда. Сақтандыру жүйесіндегі пайда сақтандыру қызметтерін сатудан түскен өзіндік құн мен түсім арасындағы айырма негізінде есептеледі.

Сақтандыру компаниялары үшін ұжымдық бизнес тән. Сақтандырудағы кәсіпкерліктің неғұрлым кең тараған нысандары жауапкершілігі шектеулі қоғамдар мен ашық және жабық үлгідегі акционерлік қоғамдар болып табылады.

Туристерді оқыту - туристердің білім беру қызметтеріне қажеттіліктерін қанағаттандыру негізінде пайда алу мақсатында жүзеге асырылатын кәсіпкерлік қызмет. Білім беру - әлеуметтік-мәдени сервис пен туризмнің ең жас құрамдас бөліктерінің бірі, оның дамуына халықаралық байланыстар мен алмасуларды кеңейтуге ықпал етеді.

Туризм саласында шағын бизнесті жүйелі дамыту үшін мынадай шараларды іске асыруды көздейтін кешенді инновациялық бағдарлама әзірленуі тиіс:

- туризм және қонақжайлылық саласында кәсіпкерлікті дамытуға жәрдемдесудің бағдарламалық іс-шараларын дайындау және қалыптастыру;
- саланы дамытуды мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету;
- тиісті инвестициялық портфельді қалыптастыру, оның ішінде туристік индустрия объектілерін құру кезінде қоршаған ортаны қорғаудың халықаралық деңгейін

қамтамасыз ететін шағын бизнес субъектілерін басым инвестициялық қолдау;

- туристік объектілер, туризм және қонақжайлылық инфрақұрылымының объектілері орналасқан жерді жалдау және оларға меншік мәселелерін қоса алғанда, туризмді дамытуды заңнамалық қамтамасыз ету;

- өңірдің туристік атласын шығару мақсатында табиғи, тарихи, этнографиялық, курорттық, діни, ботаникалық, геологиялық және туристік объектілердің басқа да түрлерін қоса алғанда, өңірдің туристік әлеуетін айқындау;

- туризмді дамытудың перспективалы жоспарларын әзірлеу және мемлекеттік билік органдарымен өзара іс-қимыл жасау мақсатында күрделі техникалық құралдарды қолдана отырып, туризм мен қонақжайлықтың әртүрлі бағыттарында: құрылыс, жол бойындағы сервис, агротуризм, мектептегі танымдық және спорттық туризм, туризмде жұмыс істейтін қоғамдық бірлестіктерді құру;

- көпфункционалды туристік орталық ретінде өңірдің имиджін қалыптастыруға бағытталған ақпараттық өнімдер құру;

- тиісті жарнамалық өнімдерді дайындау.

Туризм өлкенің дамуына өз дамуы есебінен ғана емес, экономиканың барлық салаларына: өнеркәсіп, құрылыс, көлік, ауыл шаруашылығы, тұрмыстық қызмет көрсету және т. б. қуатты ықпал ету арқылы да елеулі үлес қосуға қабілетті.

Туризмді дамытудың және оның ұйымдық нысандарын өзгертудің қазіргі заманғы кезеңінің маңызды ерекшелігі туристік бизнеске көлік, сауда, өнеркәсіптік банк, сақтандыру және басқа компаниялардың енуі болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Боголюбов, В.С. Экономика туризма: учебное пособие для студентов высших учебных заведений / В.С. Боголюбов. – М.: Академия, 2005. – 192б.
2. Дмитриев, М.Н. Экономика и предпринимательство в социально-культурном сервисе и туризме / М.Н. Дмитриев, М.Н. Забаева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 399б.
3. Кусков, А.С. Туристский бизнес: словарь справочник / А.С. Кусков, Ю.А. Джаладян. - М.: Форум, 2008.- 384б.
4. Здоров, А.Б. Экономика туризма / А.Б. Здоров. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 272б.